

KÉT KÉVE VESSZŐ

Balázs József: *Koportos*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976

A mai magyar próza helyzete viták, kerekasztal-beszélgetések, tanácskozások témája volt a közelmúltban. A kritikusok a hatvanas évek szintézisszerű eredményeihez, „tereprendezéséhez” viszonyítva próbálják felmérni, mit hozott az elmúlt évek prózatermése, hozott-e újat, hol is áll ma az új magyar próza. Az ítéletek nagy része negatív: a hatvanas évek áttörése, a magyar próza arculatát felfrissítő kísérletek vonulata nem folytatódott. „Született jó, sőt egy-két kiemelkedő mű ezekben az esztendőikben is, ezek azonban kivételnek tekinthetők — regényünk ma egy helyben áll, sok benne az ismétlés, a megírt témák újra megírása, mondja Béliá Miklós. S ami a legfájdalmasabb, a valóságábrázoló — nem szűken értelmezett — realizmus defanzívába szorult.” (*Alföld*, 1976. 1. sz.) Az előbbi észrevétel találó, az utóbbi szerintünk problematikusnak tűnik.

Azok a figyelemreméltó prózai művek ugyanis, amelyek a közelmúltban jelentek meg, túlnyomórészt a realizmus hagyományára alapoznak, és a hatvanas évek szélesebb kísérleti diapazonjához képest éppen ezen a szűkebb területen tudnak újszerű eredményeket felmutatni. Gondoljunk itt akár az erdélyi Szilágyi István regényére (*Kő hull apadó kútba*), akár az immár harmadik regénnyel jelentkező Balázs Józsefre.

Nem a parabolikus ábrázolásmód (*Saulus*) és nem a formát is új dimenziókkal gazdagító, de ugyanakkor mondanivalójában és elbeszélésmódjában is ropant újszerű művek (*A látogató*) útjelzéseit követik ezek a művek, hanem mindenekelőtt a realizmus átmenetileg anakronisztikusnak tűnt változatait.

Bennünket az a kérdés foglalkoztat, milyen mértékben tudnak e regények ezzel a módszerrel új eredményeket elérni, hatni a magyar próza képének alakulására, s hogy a tradícióhoz való ragaszkodással egyidőben képesek-e szakítani is a tradícióval. Újszerűségük és hatásuk ugyanis kizárólag e kötődés-elszakadás kettősségétől függ.

Balázs Józsefről a magyar kritika mint az új magyar próza csodájáról beszél, akinek pályakezdése valóban egyedülállóan határozott. Alig fél év alatt három regény: *Magyarok*, *Koportos*, *Fábián Dániel találkozása istennel*. A *Koportos* lineáris cselekményvezetésű, áttekinthető szerkezetű, sűrített nyelvű kisregény. A cselekménystruktúra néhány alapvető mozzanatra redukálható: ez a redukció összhangban áll a nyelvi tömörítéssel, a puritán, célszerű nyelvhasználattal. A kisregény tizenegy élesen tagolt fejezetből áll, melyek formailag is körülhatárolják a tartalmi egységeket. Nagyjából ennyi makroszegmentumra bontható a regény cselekményvilága is.

A regény előterében a felesége halálhírét megtudó főhős áll: a regény első felét (első öt fejezetét) cselekményszinten a hír tudomásulvétele, a készülődés a temetésre, útban hazafelé, a megérkezés, intézkedés és a temetés képezi. A második rész a szimmetrikus elrendezésből kifolyólag a temetés utáni ténferegés, temetőbeli véletlen találkozások, s a vesszők keresésének mozzanataiból tevődik ki. Az anyag elrendezéséből arra következtethetnénk, hogy a regény gyűjtőpontjában maga a temetés áll: szerkezetileg is középpontja ez a regénynek. A cselekvésmozzanatok elindítója valóban a halálhír, és kibontakozásuk a temetés előtti, utáni aránylag rövid időegységre szorítkozik.

A kidolgozás intenzitása és a regény szemantikai rétegezetsége szempontjából azonban mégsem a temetés képezi a regény fókuszát, hanem az említett vesszőkeresés. Ennek indító motívuma a papnak pénz helyett felajánlott szolgálat: a temetési szertartásért fizetés helyett két ikosarat kínál fel Balog Mihály.

A regényjelentés aspektusából a kosárfonáshoz szükséges vesszőkévék felkutatása, a reménytelennek látszó küzdelem a vessző megtalálásáért, a kereséskutatás abszurditása és az ígélet teljesítéséért folyó emberfeletti törekvés által magasan kiemelkedik a regény szövetéből. Szemantikai kulcsszituációvá és a regény legművészeiben megformált szakaszává válik ez a folyóparti küzdelem. A helyzet abszurditását húzza alá az a tény is, hogy a rászorultak hozzátartozóit fizetés nélkül is eltemetik. Balog Mihálnál azonban létkérdéssé válik, próbatételt képez a kosarakhoz szükséges vessző előteremtése.

Az alapszituációra (halálhír, a temetés megszervezése, a temetés) ráadó a keresési szituációja: logikusan egymásból következnek, lineárisan követik egymást, s mégis az utóbbiban, a keresésben, az értelmetlen vállalkozás melletti kitartásban összpontosul mindaz, ami a hős emberi és társadalmi létezmódjának megragadásában általános jelentéstartalomra tart igényt.

Nemcsak időben, térben szűkíti le a regény cselekményvilágát a *Koportos* írója („*Pénteken este ültem vonatra. Szombat reggel, inkább hajnalban érkeztem meg. Most pedig vasárnap van.*” „*Annyi minden történt velem, de mégis mintha csak most mondia volna a brigádvezető a hírt.*” 68. o.), hanem magát a cselekménystruktúrát is benne objektíváló értékhalózatot is keskeny sávra redukálja. Azáltal azonban, hogy a néhány kijelölt szituációt határozott vonásokkal bontja ki, s közöttük is szinte csak egyet (a vesszőkeresést) látja el szimbolikus tartalommal, sűrű szövést, a lényegre összpontosító és minden túlbeszélés alkalmát elkerülő regényszöveget állít elő. Objektív hangvétellű realista ábrázolásmódját ez a szűkszavúság teszi művészié. Társadalombírálat a társadalom peremén vegetáló munkás szituációjának, sorskérdéseinek megragadásából bontakozik ki. Tényekre, tényközlésre redukált elbeszélésmódjával, amely a novellához hasonlóan kerüli a részletezést, az elemzést, a meditációt, azon igyekszik, hogy a tények minden narrátori közbeszólás, reflexió, általánosítás nélkül önmagukban is megálljanak és jelentéstöbbletet fejthessenek ki. A narratív struktúrát nem oldják fel a magyarázatok, s ennél fogva szilárd kohéziója sem lazul fel.

A *Koportos* nem vállalkozik átfogó, nagy feladatra. Nem akar társadalomregénnyé, árnyalt panorámává teljesedni. Az adott szituációt, emberi sorshelyzetet azonban igyekszik a maga mélységében s az egyéni vonatkozásokon túlmutató jellegében feltárni. Balázs József realista módszerét az ökonomikusság, a tényszerű megragadásra irányuló ábrázolás jellemzi. Hogy a *Koportosban* sikeresen alkalmazott eljárásai milyen eredményekhez vezetnek más művekben, arra választ másik két regénye adhat, s nem utolsósorban az ezután következő művek, amelyek, ha tovább gazdagítják Balázs József prózai világlátását, a realista ábrázolásmód továbbélésének új változatait hívhatják életre.

THOMKA Beáta